

Perspektiv på 70-talets konsumtion

RWhere we go from here depends in part on where we have come from.

K. E. Boulding

Realt sett har den privata konsumtionen under senare decennier ökat med i genomsnitt 2—3 procent per år och individ. Samtidigt har konsumtionens struktur successivt förändrats. Vid ett studium av konsumtionens fördelning på olika varor och tjänster är det möjligt att urskilja några huvudtendenser. I större eller mindre utsträckning kan man vänta att dessa skall vara giltiga även för 1970-talet. Den demografiska situationen kommer dock att ge nämnda decenniums konsumtionsutveckling en viss särprägel.

De unga hushållen kan förväntas få en växande ekonomisk betydelse. 1940-talets stora barnkullar — dvs. dagens tonåringar — är då i giftalsåldern och kommer att efterfråga lägenheter, möbler, husgeråd och annat som hör bosättningen till. En oerhört viktig och intressant fråga är i vilken utsträckning de även kommer att efterfråga spädbarnskläder och barnvagnar.

Ett annat demografiskt fenomen som under 1970-talet når sin mognad är pensionsnärshushållens växande relativa betydelse. Ur konsumtionssynpunkt är det betydelsefullt att notera, hurusom förbättrade pensionsvillkor gör att de äldres ekonomiska inflytande växer snabbare än vad som framgår av enbart förskjutningarna i befolkningspyramiden. Denna ”förgubning” kommer säkert att sätta vissa spår i konsumtionens struktur. Allmänt gäller att äldre personer är konservativa i sina val av inköpställen och varor med en viss uppbromsning av omvandlingstakten som följd. Gamla hushåll köper t ex särskilt mycket mjöl, gryn, tjock grädd, smör, salt sill, kaffe, socker, bakverk, svagdricka och fläsk. De

äldre hushållen köper däremot *mindre* än de yngre hushållen av bl a glass, kläder, möbler, elektriska hushållsredskap, tobaksvaror (med undantag för snus) och bilar.

Nedan noteras en rad tendenser som präglar konsumtionsutvecklingen sedan lång tid och vilka av allt att döma kommer att göra sig gällande även under 1970-talet.

Det har skett en förskjutning från varor av nödvändighetskaraktär till mera umbärliga varor. Köpen av sådant som skor, underkläder, enklare köksredskap etc. har ökat ganska litet. Däremot har köpen av tex motorfordon, pålsar, möbler, nöjen ökat kraftigt. I huvudsak förefaller dessa förändringar vara en normal följd av inkomstökningarna. De har dock accentuerats av att t ex priserna på livsmedel stigit mer än priserna på motorfordon.

Ett för utvecklingen dominerande drag har vidare varit den förskjutning i varuköpen, som betingats av konsumenternas strävan att underlätta arbetet med hemmets skötsel. Från att köpa varor, vars utnyttjande kräver relativt mycket arbete från konsumentens sida, har man övergått till att köpa varor, som i flertalet fall är dyrare, men i gengäld fordrar mindre arbetsinsatser. Denna företeelse har tagit sig uttryck på livsmedelsområdet i förskjutningar från mjöl till bröd, från kött till charkuterier samt över huvud taget från ”råvaror”: till färdiglagade, konserverade, vacuumtorkade eller djupfrysta produkter. På beklädnadsområdet kan man såsom en motsvarighet härtill se övergången från metervara till konfektion, från garner till trikä-

varor samt även konstfibrernas expansion på de traditionella fibrernas bekostnad. Vidare har ju bostädernas utformning under de sista decennierna i hög grad dikterats av ett önskemål om att de skall bli lättskötta. Och på bränsleområdet kan man betrakta övergången från ved och koks till olja som ett utslag av samma företeelse. Som ett ytterligare uttryck för denna strävan att underlätta hemarbetet kan man också se den stora ökningen i köpen av de elektriska hushållsmaskinerna.

Liksom fallet sades vara med förskjutningen från nödvändighetsvaror till mer umbärliga varor torde den nu nämnda tendensen till minskat arbete med hemmets skötsel delvis kunna ses som en följd av de inkomststegringar, som ägt rum. Denna tendens har emellertid utan tvekan accentuerats av flera andra förhållanden; bland annat har hembiträdenas löner stigit betydligt mer än allmänna prisnivån, samtidigt som de elektriska hushållsmaskinernas priser stigit relativt litet trots icke oväsentliga kvalitetsförbättringar. Vidare har på flera områden prisdifferensen mellan ”råvara” och färdigvara blivit jämförelsevis mindre; mjölpriserna har stigit mer än brödprierna, köttpriserna mer än charkuteriprierna etc.

Det ligger nära till hands att tro, att när inkomsterna stiger skall efterfrågan öka särskilt hastigt på personliga tjänster. Detta har i flera avseenden inte alls varit fallet under senare decennier. Utnyttjandet av

skomakares, skrädarens, hembiträdens tjänster har i stället stagnerat eller t o m sjunkit. En väsentlig förklaring till detta fenomen torde vara att söka i prisutvecklingen. Eftersom rationaliseringsmöjligheterna på de personliga tjänsternas område är små, har dessa stigit mer i pris än konsumtionen i övrigt.

Vidare har den gångna utvecklingen kännetecknats av att en rad nya varor uppträtt på marknaden. Till de helt nya kan man räkna frysboxar, mopeder, TV-apparater och djupfrysta livsmedel. Exempel på varor som tidigare förekom ganska sparsamt men som under senare decennier ”slagit igenom” utgör kylskåp, dammsugare och bostäder med centralvärme. De nya varorna är det av naturliga skäl särskilt svårt att göra prognoser för. Många av de nya varorna har varit varaktiga varor. Sedan 1930-talet har de varaktiga varorna volymmässigt (dvs. mätt i fasta priser) expanderat ungefär dubbelt så fort som övriga varor. Men eftersom priserna på varaktiga varor stigit mindre än den allmänna prisnivån, har inte konsumenternas utgifter för varaktiga varor i *löpande priser* ökat så mycket mer än genomsnittet för övrig konsumtion. Detta beror särskilt på att de långa seriernas ekonomi kunnat utnyttjas vid produktionen av varaktiga varor.

Det förhållandet att inköp av de varaktiga varorna tar en förhållandevis liten procentandel — inklusive bil och TV mindre än 10 procent — av de totala årliga utgifterna för privat konsumtion får inte leda till en undervärdering av deras betydelse. Man måste komma ihåg, att bakom genomsnittsvärdena döljer sig enskilda hushåll, för vilka ett inköp av en varaktig vara representerar en större utgift. I fråga om dagligvaror har konsumenten ”råd” att genom upprepade köp pröva sig fram. När det däremot gäller sällanköpsvaror blir det nödvändigt att samla kunskap *före* köpet, emedan misstag blir dyra. Kylskåp, dammsugare, tvättmaskiner och många andra hushållsmaskiner har ju en varaktighet på 10—20 år.

Vad som händer på konsumtionsområdet har många politiska aspekter. Principen om

”Om ett å två decennier har den allmänna inkomstnivån stigit så mycket, att kvalitetsfaktorn blir av dominerande betydelse”. Det är en av huvudteserna i vidstående perspektivskiss på 1970-talets konsumtion. Författaren, Göran Albinsson, är sekreterare vid Industrins Utredningsinstitut och har i politiska sammanhang synts som en av Folkpartiets kandidater vid de senaste kommunalvalen.

det fria konsumtionsvalet kommer gärna i kollision med olika intressen. På bostadsområdet har Sverige fortfarande — mer än femton år efter krigsslutet — ransonering. Vem vågar profetera om en fri och smidigt fungerande bostadsmarknad under 1970-talet? Livsmedelssektorn och bilismen utgör ett par andra områden där medborgarna vill ett i egenskap av konsument och ett annat i egenskap av röstberättigade vid politiska val. Konsumtionen har nämligen återverkningar på produktions- och investeringsverksamheten, som kan skapa svåra problem.

Här skall till slut nämnas en tendens i konsumtionsutvecklingen med politiska implikationer. Vad som avses är en form av inbyggd inkomstutjämning, som säkert blir mycket påtaglig i 1970-talets överflödssamhälle.

Bakgrunden är följande. Den konsumerade volymen varor och tjänster kan öka på två vägar. Dels genom att folk köper större kvantiteter, dels genom att de köper bättre kvalitet, som ofta är liktydigt med högre förädlingsgrad. På område efter område har kvalitetsfaktorn kommit att bli allt betydelsefullare. I fråga om livsmedel har sålunda konsumtionen mätt i kilo, liter eller kalorier varit stagnerande under senare tid. Den ökade volymmässiga förbrukningen har sin grund i en övergång till högre förädlade, vitaminrikare och smakligare livsmedel. På bostadssidan har trångboddheten minskat samtidigt som lägenheternas utrustningsstandard stigit. När det gäller beklädnad har utvecklingen gått mot allt lättare tyger och större modeberoende. Exemplet kan mångfaldigas.

Om ett å två decennier har den allmänna inkomstnivån stigit så mycket att kvalitetsfaktorn blir av dominerande betydelse. När tycke och smak genom massmedias inflytande alltmer likriktats och praktiskt taget alla har bil, TV, radio, päls, sommarstuga samt får den näring de behöver ligger nämligen de största konsumtionsolikheterna på kvalitetssidan. Det kan då argumenteras att nominella inkomstskillnader "reellt" sett tenderar att utplånas.

Låt oss ta ett schematiskt exempel. År

1979 har A dubbelt så hög inkomst efter skatt som B, vilken är verkstadsarbetare med för sin ställning normal lön. Bägge spenderar hela sin disponibla inkomst på konsumtion. Båda har bil, ehuru A:s har mera krom och fler hästkrafter än B:s. Båda tycker om att gå på teater; A syns alltid vid premiärerna medan B abonnerar på Skådebanan. Bägges fru ar på päls; A:s en av hel persian, B:s en av persianklo. Fru A tycker om att köpa sina kosmetika i det eleganta varuhuset. Fru B köper exakt samma saker i enklare förpackning i sin ordinarie självbetjäningsbutik. Bägge damerna kan stundom uppträda i likadana hattar. Fru A har dock vid sådana tillfällen köpt sin någon månad tidigare än fru B. Familjen A röker dyrare märken och har fler stjärnor på sina buteljer än familjen B. Vid en test med förbundna ögon skulle dock ingen kunna skilja varianterna. A:s TV-apparat kostade dubbelt så mycket som B:s, men man ser samma program.

En uppräknig som denna skulle kunna fylla sidor. Det sagda torde dock räcka för att visa, att det inte vore otänkbart med en värderingsnorm enligt vilken den ursprungliga nominella inkomstolikheten i samband med konsumtionen nästan helt utjämnats. De skillnader konsumtionen företer kan enligt ett dylikt perspektiv sägas nästan helt bestå av efemära kvalitetsdifferenser. Materiellt sett kan A och B därför sägas ha samma konsumtion och därmed samma realinkomst. — Den politiker som tänker använda nämnda förhållande som ett argument för att lindra progressiviteten i beskattningen måste emellertid ta med i beräkningen

att en skärpt progressivitet enligt hans argument inte ger de högavlönade särskilt sämre villkor, medan pengarna, om de förs över till grupper med särskilt låg konsumtion, av dessa kan brukas till en kvantitetsmässig konsumtionsökning.

att skillnader som för Statens Provvningsanstalt, Hemmens Forskningsinstitut och andra tekniska testanstalter framstår som ointressanta av konsumenterna tillmätts stor betydelse, ty varför skulle de annars betala för dem.